

# Stedelijke kanselarijtaal in Vlaanderen in de negentiende eeuw

Proefschrift ingediend tot het bekomen van de graad van ‘Doctor in de Taal- en Letterkunde: Germaanse talen’.

Door: Eline Vanhecke

Promotor: Prof. Dr. R. Willemyns

Co-promotor: Prof. Dr. W. Vandenbussche

---

**In het negentiende-eeuwse Vlaanderen werd het Nederlands veel meer voor officiële doeleinden gebruikt dan tot voor kort werd aangenomen. Bovendien blijkt ook de kwaliteit van dat Nederlands ernstig te zijn onderschat. De algemeen aanvaarde stelling dat het Nederlands in die periode nauwelijks geschikt was om gebruikt te worden voor officiële functies moet dringend worden bijgesteld. Dit zijn slechts enkele conclusies uit het doctoraatsonderzoek van Eline Vanhecke naar de reële taalkeuze en het taalgebruik in 133 Vlaamse stadskanselarijen.**

Vlaanderen is in de negentiende eeuw onmiskenbaar het toneel geweest van een aantal zeer ingrijpende omwentelingen, zowel op politiek en sociaal-economisch vlak, als op linguïstisch niveau. De complexe historische taalcontactsituatie tussen het Frans en het Nederlands enerzijds, en het Noord- en Zuid-Nederlands anderzijds én de combinatie daarvan met de algemene historische context, zorgt voor een zeer uniek taalhistorisch kader. Hoewel over de geschiedenis van het Nederlands en de algemene taalsituatie in Vlaanderen in de negentiende eeuw al heel wat is geschreven, beperken de meeste historiografieën zich tot meta-linguïstische beschrijvingen van de politieke context, de taalwetgeving, de verschillende spellingsystemen, de normproblematiek, etc. In elk van die werken wordt evenwel voorbij gegaan aan het reële negentiende-eeuwse (schriftelijk) taalgebruik of steunen de uiteenzettingen over de Vlaamse taalsituatie nagenoeg nooit op primair historisch bronnenmateriaal.

Met het onderzoek naar *de stedelijke kanselarijtaal in Vlaanderen in de negentiende eeuw* wordt dan ook een essentiële bijdrage geleverd tot het dichten van die leemte. Hierin wordt, voor het eerst vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief, de wisselwerking tussen de officiële taalmaatregelen en de taalnormen en het werkelijke taalgebruik (en de taalvariatie) zeer grondig onder de loep genomen. Het onderzoek gebeurde op basis van een zeer uitgebreid onderzoekscorpus, bestaande uit uitsluitend originele handgeschreven archiefstukken die in 133 Vlaamse kanselarijen werd verzameld. Hierbij werd gewerkt met vergelijkbare tekstreeksen zoals gemeenteraadsverslagen, beraadslagingen van het schepencollege en akten van de burgerlijke stand. Dergelijk materiaal werd immers in alle gemeenten en gedurende nagenoeg de hele negentiende eeuw bijgehouden. Dit corpus van ambtelijk taalgebruik werd onderworpen aan een zeer gedetailleerde linguïstische analyse, waarbij twee onderzoeksaspecten centraal stonden: de *taalkeuze* en de *taalvorm* (spelling). Met betrekking tot de taalkeuze werd nagegaan wanneer en waarom een bepaalde taal –het Frans of het Nederlands- werd gebruikt voor het schrijven van officiële documenten en in hoeverre dit overeenstemde met de officiële taalmaatregelen en welke andere factoren een bepalende rol speelden bij de werkelijke taalkeuze. Voor de taalvorm werd nagegaan welke -

al dan niet officiële- spellingsystemen in die periode voor het Nederlands beschikbaar waren en welke daarvan daadwerkelijk door de betrokken scribenten werden gebruikt, en waarom. Door alle verzamelde taaldata binnen het relevante taalpolitieke referentiekader te plaatsen en ook te koppelen aan de algemene historische context, kan nu voor het eerst een representatief beeld geschetst worden van de werkelijke taalsituatie in de negentiende-eeuwse Vlaamse administratie.

De taalinterne en –externe factoren die een beslissende rol speelden bij de keuze om Frans of Nederlands (en een bepaald spellingsysteem) te gebruiken voor het opstellen van de ambtelijke teksten bleken zeer uiteenlopend te zijn. Zo werd de werkelijke taalkeuze en het taalgebruik niet alleen tot op zeker hoogte rechtstreeks beïnvloed door de officiële taalmaatregelen en de opgelegde normen, maar waren ook de politieke loyaliteit tegenover de nationale overheid, interne bestuurswissels, persoonlijke initiatieven van raadsleden en de democratisering van het kiesrecht heel belangrijke factoren.

Van groot belang hierbij is dat door het gebruik van primaire historische bronnen een aantal vastgeroeste, algemeen aanvaarde ‘waarheden’ met betrekking tot het gebruik van het Nederlands in de negentiende eeuw overtuigend weerlegd of bijgesteld moeten worden. Zo wijzen de onderzoeksresultaten onder meer uit dat:

- de verantwoordelijkheid voor de intensieve verfransing in het negentiende-eeuwse Vlaanderen vooral bij de eerste Belgische regering (1830) moet worden gelegd, in plaats van bij de Franse bezetters (1795-1814);
- het Nederlands in de negentiende eeuw wél geschikt was om voor officiële functies te gebruiken en dat in het administratieve of ambtelijke domein zelfs veel meer Nederlands werd gebruikt dan tot nog toe werd aangenomen;
- de bewering dat de taalpolitiek van Koning Willem I (1815-1830) jammerlijk was mislukt niet klopt, aangezien zijn geplande vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen daarentegen opmerkelijk vlot verliep;
- er in de onderzochte kanselarijen nergens sprake was van een zogenaamde *spellingchaos* en dat telkens vrij consequent op de geïntroduceerde normen werd overgeschakeld.

Het onderzoek heeft niet alleen tot een aantal nieuwe inzichten geleid, maar legde tevens enkele nieuwe lacunes bloot. Zo is er te weinig concrete informatie beschikbaar over het onderwijs van het Nederlands (en Frans) in Vlaanderen om de opmerkelijke linguïstische competentie van de ambtenaren te kunnen verklaren. Ook de sociale achtergrond en geletterdheid van de scribenten en stadssecretarissen is nog onvoldoende gedocumenteerd. Met dit proefschrift wordt dan ook een bruikbaar en concreet meetinstrument geboden dat het uitgangspunt kan vormen voor verder onderzoek.